

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Обґрунтовано теоретичні положення щодо необхідності державної підтримки підприємств харчової промисловості з урахуванням об'єктивних закономірностей та специфічних особливостей функціонування галузі.

Ключові слова: державна підтримка, витрати, харчова промисловість, сільське господарство.

Забезпечення населення країни продуктами харчування не можливе без налагодженого функціонування та подальшого розвитку харчової промисловості, а також сільського господарства України, що й обумовлює їхню пріоритетну позицію в політиці держави.

Утім, на сьогодні результати підсумків роботи галузей продовольчого комплексу за роки існування ринкової економіки дозволяють стверджувати, що обсяги виробленої продукції зменшуються та посилюється вплив залежності від імпортової сировини та напівфабрикатів на підприємствах. Настав час для продовольчої самозабезпеченості, яка означає наявність потенціалу для стабільного виробництва продовольчих товарів для населення на якісному рівні світових стандартів і забезпечення таким чином в ринкових умовах господарювання продовольчого суверенітету нашої країни [1, с. 116].

Вагомий внесок у розвиток визначення пріоритетів стратегії розвитку управління галузями здійснили такі вчені-економісти, як О.М. Алімов, О.І. Амоша, М.П. Бутко, В.М. Геєць, А.М. Федорищева. Зокрема, практичні положення оцінки та аналізу державного регулювання, дослідження ефективного розвитку та функціонування на різних етапах галузей харчової промисловості відображені у працях вітчизняних авторів: П.П. Борщевського, О.Б. Бутнік-Сіверського, Л.В. Дейнеко, А.О. Заїнчковського, Д.Ф. Крисанова, І.І. Лукінова, М.П. Сичевського, Л.Г. Чернюк та багатьох інших дослідників. Питання державного регулювання та планування розвитку підприємств є надзвичайно різноманітними й багатоплановими, тому потребують додаткового вивчення з урахуванням закономірностей та специфічних особливостей функціонування конкретної галузі.

Обґрунтувати засади державної підтримки харчової промисловості та здійснити аналіз показників для забезпечення сталого розвитку в умовах невідомості є метою нашої статті.

Сьогодні в Україні спостерігається зниження виробництва в харчовій галузі, що обумовлено рядом причин, головною з яких, на нашу думку, є недостатнє забезпечення підприємств харчової промисловості сільськогосподарською сировиною. У структурі собівартості продукції харчової промисловості до 80 відсотків становлять витрати на сировину та основні засоби, що свідчить про велику увагу саме до оптимізації зазначених показників. Водночас велике значення має сезонність сировини, тому необхідно своєчасно прийняти рішення про

термін та обсяги її закупівель. За таких умов важливим кроком стало дослідження провідних науковців країни стратегічного і практично необхідного документа, який спрямований у майбутнє – серії щорічних доповідей НАН України із ключових проблем. Зокрема, досить вдало колектив авторів зазначає, що «сільське господарство може стати джерелом зростання національної економіки. Крім очевидної масштабності галузі, її можливості щодо забезпечення економічного зростання демонструє потенціал ринкових і неринкових підгалузей сільського господарства, які стимулюють високі темпи зростання в інших секторах економіки за рахунок мультиплікативного ефекту. Згідно з оцінками Світового банку, що базуються на зіставленні показників ряду країн світу, зростання ВВП обумовлене зростанням сільського господарства, що найменше удвічі ефективніше сприяє скороченню бідності, ніж зростання ВВП, отримане за рахунок інших галузей. Швидке зростання сільського господарства за рахунок впровадження інновацій в інституційній сфері обумовило підвищення продуктивності, прибутковості і сталого розвитку дрібних селянських господарств, що забезпечило масштабне зниження рівня бідності в селах в останні роки в багатьох країнах світу» [2].

Водночас зростання цін на продукцію виробничого споживання (обладнання, сировина, енергоресурси) спричинило стійку позицію зростання поточних витрат. Варто констатувати, що в результаті для багатьох підприємств цей фактор вплинув на скорочення випуску готової продукції в цілому, а проблему посилює імпорту продукції, який виштовхує вітчизняного товаровиробника з внутрішнього ринку, що призводить до серйозних негативних наслідків. Загалом, на наш погляд, економічними недоліками галузі є: затоварювання готовою продукцією складів, порушення технологій виробництва продукції та цінового паритету, високі податкові ставки та відсотки по кредитах, які практично зупиняють інвестиційну діяльність, а також відсутність глибоких маркетингових досліджень ринку сировини та продовольства в цілому. Для вільної орієнтації на ринку виробникам продукції необхідно використовувати технічні здобутки для оновлення асортименту продукції, розвивати систему маркетингової діяльності галузі та збалансованості виробництва, збуту. Можна додати, що технічний рівень більшості підприємств не відповідає сучасним вимогам, знос основних фондів сягає на окремих підприємствах 40-50 відсотків. У галузі відбувається поступовий процес старіння активної частини виробничих фондів, нерационально використовується вторинна сировина, існують порушення екологічного характеру. Зауважимо, що в умовах різкого подорожчання засобів виробництва і відмови споживачів від їхнього придбання, подальший розвиток мають отримати лізингові компанії, які забезпечують новим обладнанням підприємства харчової промисловості. Адже в сучасних умовах розвиток фінансових установ не забезпечує надійну фінансову підтримку харчової промисловості. До речі, успішний розвиток підприємств залежить від гармонійної податкової політики держави, яка на цьому етапі не має диференційованого підходу до особливостей їхнього фінансового стану.

На думку вітчизняних економістів, головний теоретичний постулат державної податкової політики країни повинен полягати в тому, щоб податки не

перешкождали ефективному зростанню виробництва [3, с. 41]. Автор зазначає, що в Україні сьогодні діє система оподаткування, яка створює умови для технологічної деградації виробничого потенціалу. Тому, задля підтримки вітчизняного виробника, на наше переконання, доцільно на короткостроковий період обґрунтувати та розробити систему державної підтримки – бюджетного фінансування, принаймні хоча б стратегічних підприємств: виробників дитячого та лікувального харчування. На наш погляд, важливим питанням є регулювання цін на продовольство з врахуванням доходів населення шляхом поєднання спільних інтересів (або цінової угоди) між виробниками сільськогосподарської сировини, переробними підприємствами та торговою мережею. Можна додати, що ціноутворення базується в порядку убуття низки чинників: собівартості, визнання торгової марки продукції споживачами, ціни конкурентів, каналів збуту. Формування ціни, як відомо, включає: собівартість сировини, фіксовані та змінні надбавки, рішення щодо їхнього утворення базуються з врахуванням різноманітних елементів виробничих ліній – системи зважування, біометричного контролю, маркування, приладів для виміру температури, вологості, рівня кислотності, друку етикеток і т.д. Ціна продукції, як відомо, спроможна створити різні фінансові результати – від збитків до одержання надприбутків.

Мінливий попит споживачів, зростаючі обмеження зі сторони регулюючих органів і стандартів потребує високої якості управління на підприємствах харчової промисловості. Споживачі вимагають нових продуктів харчування – необхідно постійно вивчати попит та інновації, саме тому виробництво має бути гнучким і соціально орієнтованим, але в той же час з низькими витратами. Для отримання конкурентоспроможності продукції необхідна досконала система управління, тому лише повнофункціональне рішення керівника спроможне управляти ресурсами підприємства, відповідаючи всім специфічним вимогам галузі. Розробка та впровадження системи модульної структури прийняття рішень дасть можливість кожному підприємству раціонально використовувати функції, які відповідають організації на всіх стадіях виробництва: отримання достовірної та оперативної звітності, закупівля сировини, продаж товару, контроль якості, управління терміном реалізації продукції, розрахунок собівартості, управління персоналом. Враховуючи те, що виробництво у харчовій промисловості націлене на розрахунок оптимального обсягу продукції на основі обліку та планування, необхідно ретельно і точно розраховувати розподіл ресурсів і виробничих потужностей, проводити оцінку кінцевого результату. Система планування повинна включати інформацію як про інгредієнти (склад білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, алергенів), необхідних для виробництва конкретного виду продукції, рецептурний контроль, так і рекомендації щодо розмірів виробничих партій виробництва, враховуючи обсяги наявних ресурсів. Застосування такого інтегрованого модуля управління дає можливість контролювати якість обслуговування населення; аналізувати побажання споживачів на основі асортименту товару; здійснювати оперативне та стратегічне планування на основі аналізу доходів і збитків, формувати рівень конкурентоспроможності підприємства. Як зазначають науковці, конкурентоспроможність підприємства – це перш за все конкурентоспроможність його менеджменту, організації праці,

технології, техніки, виробничого процесу та насамперед продукції, яка визначається витратами на виробництво, ціною реалізації, якістю, умовами її реалізації [4, с. 121].

Дослідження особливостей конкурентних відносин у харчовій промисловості, механізмів та шляхів забезпечення справедливої конкуренції здійснив М.П. Сичевський, який запевняє, що «конкурентне середовище являє собою сукупність макроекономічних умов, які забезпечують конкуренцію, дозволяють незалежним суб'єктам господарювання максимізувати прибутковість за рахунок випуску і реалізації конкурентоздатної продукції» [5, с. 96].

Харчова промисловість потребує, насамперед, перебудови її структури: приватизація допомогла перевести підприємства в АТ, що практично не змінило їх організаційної структури та не призвело до позитивних змін кінцевих фінансових показників таких організацій. До речі, в ринкових умовах господарювання фінансовий стан підприємств цілком залежить від ефективності їхньої роботи. Очевидно, що міцний фінансовий стан підприємства є запорукою його конкурентних переваг в умовах ризиків. Тому, на нашу думку, необхідно запровадити державну систему регулювання розвитку галузі, яка буде включати такі економічні регулятори, як: планування науково-технічного та інноваційного прогресу, пільги в оподаткуванні, гнучку амортизаційну політику, пільгове кредитування і ціноутворення, боротьбу з монополізмом. Схожі проблеми є актуальними, зокрема і для Республіки Азербайджан. Як зазначає П. Мамедов, для розвитку харчової промисловості в їх країні необхідна державна підтримка шляхом впровадження інвестиційних проектів, податкових пільг і прогресивних методів стимулювання диверсифікації виробництва [6, с. 51].

Здійснивши аналіз розвитку харчової промисловості України, ми можемо зробити висновок про те, що галузь потребує підтримки держави, а саме: інвестування АПК та переробної промисловості, відтворення в повному обсязі сировинної бази, розробки програм їхнього розвитку. Із цього приводу Комітетом з економічних реформ при Президентові України розроблено Програму економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», яка спрямована на відновлення зростання й модернізації економіки країни. Зокрема зазначається, що «світова економічна криза не оминула Україну, болісно зачепивши майже всі галузі економіки, тисячі компаній і мільйони громадян. Криза загострила результати бездіяльності останніх років. В умовах, коли джерела швидкого зростання докризових років вичерпано, єдиний шлях виходу України на траєкторію сталого розвитку – це рішучі й всеосяжні реформи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки. ... Реформи будуть спрямовані на побудову сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формування професійної й ефективної системи державного управління, і зрештою – на підвищення добробуту українських громадян» [7]. Програма економічних реформ також передбачає і забезпечення безпеки продуктів харчування, тобто санітарні й фітосанітарні норми, а саме: «...запровадження інтегрованого контролю за безпекою харчових продуктів за принципом «з лану до столу»; спрощення порядку виведення харчової продукції на ринок; спрощення адміністра-

тивного навантаження на виробника харчової продукції; забезпечення розширення доступу української продукції на зовнішні ринки, насамперед ЄС; поліпшення захисту прав споживачів. Для цього необхідно привести систему санітарних і фітосанітарних стандартів у відповідність до законодавства ЄС скасувати всі вимоги щодо одержання виробниками харчових продуктів погоджень, сертифікатів, висновків та інших документів, що не застосовуються в законодавстві ЄС. Максимально скоротити час надання документів операторам ринку; забезпечити прозорість роботи уповноважених органів за рахунок обов'язкового планування заходів щодо контролю й нагляду на основі критеріїв, за якими можна перевірити їхню результативність та ефективність; стимулювати впровадження підприємствами системи контролю якості НАССР за рахунок спрощення державного контролю й нагляду за сертифікованими підприємствами; зменшити кількість відомчих лабораторій до мінімального прийняттого рівня; забезпечити технічне облаштування лабораторій, що є критично важливими для реалізації функцій держави у сфері безпеки харчових продуктів, та їх акредитації в НААУ відповідно до ISO 17025; визнати уповноваженими органами результати досліджень будь-яких лабораторій, акредитованих НААУ відповідно до ISO 17025; усунути колізії в законодавчих вимогах до маркування продукції й привести ці вимоги у відповідність до законодавства ЄС » [7].

Висновки. Варто констатувати, що всі зазначені тенденції та фактори функціонування харчової промисловості дозволяють, на наш погляд, цілеспрямовано зорієнтувати підприємства на випуск конкурентоспроможної продукції, розміщувати власний капітал в їхній ефективний розвиток і виробництво на основі реального врахування економічних можливостей та вимог сучасного ринку.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку є розробка теоретично-методологічних засад державної підтримки підприємств харчової промисловості та впровадження практичних рекомендацій щодо її модернізації та вдосконалення для забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізації.

Література

1. Гаврилюк О.В. Глобалізація й суверенітет: економічні критерії та засоби забезпечення / О.В. Гаврилюк // Фінанси України. – 2011. – № 3. – С. 111-126.
2. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь [Електронний ресурс] / за заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – Режим доступу: <<http://www.nbuv.gov.ua/books/2010/10nandop/index.html>>.
3. Шовкун І. Податкові фактори технологічного розвитку економіки / І. Шовкун // Економіка України. – 2011. – № 5. – С. 40-53.
4. Черевко Д.Г. Конкурентоспроможність підприємства як характеристика його економічного стану / Д.Г. Черевко // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 114-121.
5. Сичевський М.П. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості України: монографія / М.П. Сичевський. – К.: Наук. світ, 2004. – 374 с.
6. Мамедов П. Организация производства и реализация пищевых продуктов в Азербайджане / П. Мамедов // Економіст. – 2011. – № 2. – С. 49-51.

7. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава [Електронний ресурс]: Програма економічних реформ на 2010-2014 роки. – Комітет з економічних реформ при Президентові України. – Режим доступу: <http://srvk.org.ua/prog_2010_2014/>.